El món grec

ACTIVITATS

CD CI Distribuïu-vos aquestes ciutats gregues: Pèrgam, Lesbos, Rodes, Micenes, Milet, Tebes, Corint i Halicarnàs. Elaboreu una presentació en PowerPoint en la qual indiqueu:

- Situació de la ciutat en un mapa.
- Breu resum de la seva història.
- Restes arqueològiques importants, si n'hi ha.
- Hi podeu incorporar vídeos en què es vegi la ciutat.

Els orígens de la cultura grega es troben a l'illa de Creta, on es va desenvolupar la civilització minoica (2700 – 1600 aC). Més endavant, ja a la Grècia continental, aparegué la cultura micènica (1600 – 1000 aC).

A partir del 700 aC, van anar sorgint per tota la península grega les polis o ciutats estat, que més tard es van expandir a través de les costes del Mar Negre, el sud d'Itàlia i l'Àsia Menor. Les polis van assolir alts nivells de prosperitat i s'hi va produir una gran explosió cultural.

La Grècia clàssica, per tant, no va estar mai unificada políticament, però les diverses polis van compartir moltes coses: des de la llengua, dividida en diferents dialectes, fins a la religió o l'interès pel pensament racional.

La polis grega

Una creació original dels grecs va ser la polis. La polis grega no era simplement una ciutat. També comprenia un territori –el camp del voltant–, que permetia alimentar la gent que hi vivia.

Cada ciutat era independent i constituïa una unitat política. Feia les seves pròpies guerres i establia aliances amb les altres ciutats. També tenia un govern i unes lleis pròpies, que podien ser diferents d'una ciutat a l'altra. Destaquen Atenes i Esparta, les dues polis més dinàmiques i pròsperes.

La història de la Grècia antiga és en part la història de la lluita de diferents ciutats per protegir la seva independència, davant d'altres ciutats més poderoses, com ara Atenes, o de pobles com els perses, els macedonis o els romans.

De la cultura minoica que es va desenvolupar a l'illa de Creta en destaca el **palau de Cnossos**, descobert per l'arqueòleg anglès Sir Arthur Evans. Aquest palau laberíntic va inspirar, probablement, la llegenda de Teseu i el Minotaure.

Grècia colonial

Els grecs, experts mariners i hàbils comerciants, van fundar colònies en diversos indrets, des del Mar Negre fins al sud d'Itàlia i Sicília, Líbia o Catalunya (Empúries).

Empúries és la colònia grega més ben coneguda de tota la península Ibèrica. Els colons d'Empúries procedien de la ciutat de Focea i van arribar cap al 600 aC. Durant les Guerres Púniques (segles III-II aC) entre cartaginesos i romans, Empúries va ser aliada de Roma. Des d'Empúries, Publi Corneli Escipió va atacar els cartaginesos (a partir del 218 aC) i els romans van iniciar la conquesta d'Hispània.

Atenes

El mite de Teseu

A l'època de Teseu, el primer rei mític d'Atenes, la ciutat havia d'oferir a Minos, rei de Creta, set nois i set noies cada nou anys; en arribar a l'illa, els joves eren lliurats al Minotaure, un terrible toro que estava tancat en un laberint. Quan Teseu va anar a Creta, la filla del rei, Ariadna, li va donar un cabdell de fil, indicant-li que l'anés desfent a mesura que s'endinsés al laberint. Teseu va arribar a la cambra del monstre i el va matar; després, seguint el fil, va aconseguir sortir del laberint.

ACTIVITATS

Mira aquesta reconstrucció d'Atenes.

- Identifica-hi el Partenó, l'Erectèon i els Propileus.
- Fes una fitxa per a cada edifici que inclogui:
  - Anys de construcció.
  - Arquitectes i artistes que hi van intervenir.
  - Funció que exercia.

L'**àgora** o plaça pública: originàriament era la plaça on es reunia l'assemblea de ciutadans. En època clàssica era el lloc de mercat (*emporion*) al voltant del qual s'instal·laven les botigues.

Història

La democràcia atenesa

Atenes va consolidar la democràcia per mitjà d'un llarg procés, que va començar amb Soló (638 – 558 aC aproximadament). Aquest legislador va crear l'*ekklesia*, una assemblea on participaven tots els ciutadans de la polis –a excepció de la classe més humil– i on es prenien les decisions per al govern de la ciutat. També va crear la bulé, un consell més reduït que preparava les sessions de l'ekklesia i controlava els magistrats.

Clístenes va reformar el sistema de Soló. Va introduir l'ostracisme per defensar la democràcia en cas de perill: mitjançant una votació, un ciutadà considerat perjudicial per a la democràcia era apartat durant deu anys de la vida pública.

Atenes al segle v aC. Les guerres mèdiques

A la batalla de Marató (490 aC), els atenesos van vèncer i expulsar els perses, que havien intentat assetjar Atenes. Alguns anys més tard, el rei persa Xerxes I va tornar a atacar Atenes. Els atenesos van salvar la vida perquè s'havien refugiat a Salamina, però la ciutat va ser destruïda. Capitanejats per Temístocles, els atenesos van aconseguir vèncer finalment els perses a la batalla de Salamina (480 aC), i reconstruir la ciutat. L'últim reducte de l'exèrcit persa va ser derrotat a la batalla de Platea l'any següent (479 aC).

Temístocles va fer construir la muralla que porta el seu nom i els anomenats «murs llargs», uns camins fortificats que unien Atenes amb el port marítim del Pireu.

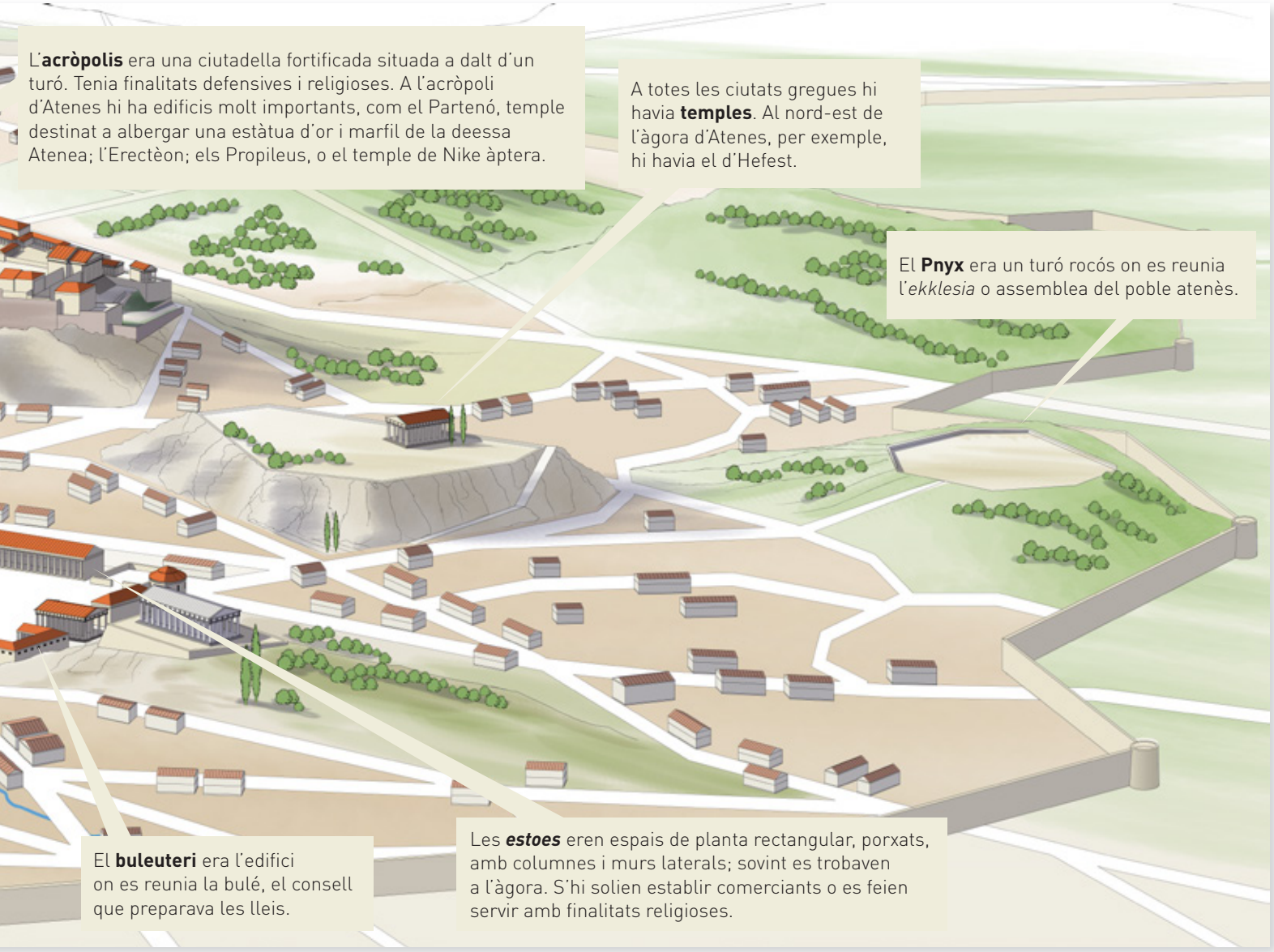

Pèricles

L'edat d'or d'Atenes coincideix amb l'arribada al poder de Pèricles. Amb l'ajut del gran escultor Fídies, Pèricles va reconstruir els monuments de l'acròpolis que havien estat destruïts pels perses. Així van aparèixer el Partenó, els Propileus i l'Erectèon. El Partenó albergava una estàtua de la deessa Atena, de 25 metres d'alçada.

Sota Pèricles, Atenes es va convertir en la capital de la lliga de Delos (477 aC), una aliança antipersa que agrupava moltes ciutats del mar Egeu i que es va transformar en un imperi. Amb Pèricles, la democràcia atenesa va arribar al màxim esplendor: va donar plens poders a l'Assemblea i al Consell i va possibilitar que més ciutadans accedissin als càrrecs més alts.

Les guerres del Peloponès

Després de vèncer els perses a les guerres mèdiques, Atenes va exercir un domini abusiu sobre les altres ciutats de la lliga de Delos. Per fer front a l'excessiu poder atenenc, Esparta va liderar la reacció de les altres polis i s'hi va enfrontar en les anomenades guerres del Peloponès (431– 404 aC).

La victòria va ser per Esparta, que va imposar a Atenes un govern anomenat dels Trenta Tirans. Aquest govern va perseguir ferotgement els partidaris de la democràcia, però va fracassar per la seva duresa i, després d'una guerra civil, el 403 aC, es va restaurar la democràcia. Ara bé, tants anys de guerra van deixar tot Grècia empobrida i devastada.

La fundació de Roma

Coneixem la fundació de Roma pels relats mítics que ens han arribat. Segons aquests relats, després de la destrucció de Troia, els supervivents de la ciutat es van fer a la mar a la recerca d'una nova pàtria. Entre aquests supervivents hi havia l'heroi troià Enees, que havia nascut de la unió entre la deessa Venus i Anquises, i el seu fill Ascani.

Després de moltes marrades per la Mediterrània i d'una estada a Cartago, Enees va remuntar el riu Tíber fins a l'indret on s'estava el déu Saturn. Allí el rei Llatí, descendent de Saturn, va donar la benvinguda a Enees i li va oferir la mà de la seva filla Lavínia. Però ella ja estava promesa a Turn, el qual, per defensar els seus drets, va declarar la guerra al rei Llatí.

Llatí va morir en la batalla però Enees guanyà la guerra i el va succeir en el tron. Aleshores va fundar una nova ciutat, Lavínium, en honor de la seva esposa, i el seu poble va ser designat amb el nom dels llatins.

En morir Enees, el seu fill Ascani, a qui no agradava Lavínium, va fundar la seva pròpia ciutat: Alba Longa, la qual es convertí ràpidament en la més poderosa de la regió. La dinastia d'Ascani hi va regnar durant deu generacions, fins que els germans Numítor i Amuli es van enfrontar per la successió.

Amuli va bandejar Numítor del tron, va matar el seu fill i va arraconar la filla, Rea Sílvia, consagrant-la al culte de Vesta, que imposava el celibat. Però aleshores el déu Mart la va posseir i Rea Sílvia va tenir dos bessons: Ròmul i Rem.

Quan els dos germans van néixer, Amuli els va llançar al Tíber perquè morissin. Però el riu els va portar miraculosament sans i estalvis al peu de la muntanya del Palatí, sota una figuera. Allí una lloba els va salvar d'una mort segura, protegint-los en una cova i nodrint-los amb la seva pròpia llet. Un pastor que passava per allà es va fer càrrec dels nens.

Un cop adults, els bessons van saber la veritat sobre el seu naixement. Llavors, van matar Amuli i van restablir Numítor al tron.

Els dos germans també van fundar la seva pròpia ciutat, situada al peu de la muntanya del Palatí, allí on els havia trobat la lloba. Per establir quin dels dos seria el rei, es van encomanar als déus, que van escollir Ròmul per mitjà d'un presagi (el vol d'uns ocells).

Aleshores Ròmul va traçar el solc de la muralla sagrada a l'interior de la qual es construiria la nova ciutat. Arran d'una disputa, Rem va travessar el solc sense respectar-ne el caràcter sagrat i va desafiar el seu germà. Ròmul el va matar i va esdevenir el primer rei de Roma.

El rapte de les sabines

El rapte de les sabines. Giambologna (1581-1582).

A Roma hi havia poques dones, i per tant la població romana, formada gairebé exclusivament per homes, corria el risc de desaparèixer. Ròmul va tenir la idea de parar una trampa als pobles veïns: va convidar els sabins a un banquet, que hi van acudir amb les seves filles.

Quan Ròmul va fer un senyal, els romans es van apoderar de les dones sabines. Els sabins, furiosos, van declarar la guerra a Roma, però després d'un temps les sabines ja sentien tanta inclinació pels romans que s'hi havien casat i hi havien tingut fills. Per això, quan van veure que romans i sabins estaven a punt de lluitar, els van separar. Des d'aleshores, els dos pobles van viure reconciliats i en harmonia.

Enees fugint de Troia.
Federico Barocci, 1598.

Ròmul i Rem.
Charles de Lafosse (1636-1716).

Enees derrota Turn.
Luca Giordano (1634-1705).

ACTIVITATS

CD CC Investiga sobre la fundació d'Atenes a partir d'aquestes preguntes:

- Quins déus es disputaven la possessió de l'Àtica, al principi? Què va oferir cadascun d'ells?
- Qui era Cècrops? Quin paper va tenir en aquesta disputa?
- On havia nascut Cècrops?
- Quin animal apareix en la llegenda de Cècrops? I en la de Ròmul i Rem?

La ciutat de Roma

Segons la tradició, la ciutat de Roma va ser fundada el 753 aC per Ròmul i Rem. Estava situada sobre set petits turons i tenia una situació geogràfica privilegiada, al centre de la península Itàlica, banyada pel riu Tíber i connectada amb el mar pel port d'Òstia. Roma era plena d'edificis monumentals que servien de model per a les altres ciutats de l'Imperi.

Les **muralles** eren massisses i sòlides i de tant en tant tenien torres semicirculars. A la part de dalt hi discorria una passarel·la que servia als soldats per fer la guàrdia. La muralla tenia una entrada principal i diverses entrades secundàries, més estretes, tancades amb portes de fusta.

Circ Màxim. La planta allargada del circ estava dividida per una mitjana denominada *espina*, adornada amb estàtues. S'hi feien curses de carros i cavalls, una de les grans passions dels romans.

ACTIVITATS

CD CA CC Distribuïu-vos per grups de manera que cada grup faci una fitxa d'un d'aquests monuments de Roma:

- Colosseu
- Circ Màxim
- Domus Aurea
- Basílica Emília
- Termes de Caracal·la
- Jardins de Mecenes
- Teatre de Marcel
- Mercat de Trajà

A la fitxa hi ha de constar:

- Any o època de construcció.
- Tipus d'edifici.
- Funció a què estava destinat.
- Principals característiques arquitectòniques.
- Si es conserva actualment, i en quin estat.

El **fòrum** se situava sovint al bell mig de la ciutat, generalment a l'encreuament de les dues vies principals, el *cardo* i el *decumanus*. L'entrada del fòrum estava marcada amb una porta monumental o un arc decorat. Al voltant del fòrum hi havia diversos edificis amb funcions civils, religioses, judicials o comercials.

Casa de les Vestals, sacerdotesses de Vesta que s'havien de mantenir sempre verges.

Basílica Júlia. La basílica era la seu dels magistrats. De vegades també acollien mercats. A poc a poc, les basíliques es van anar destinant a activitats judicials i comercials.

Cúria. És l'edifici on es reunia el Senat.

Arc de Septimi Sever. Originàriament, quan un general obtenia una victòria militar important, el Senat li concedia un triomf; aquell dia, el general desfilava per la ciutat amb les seves tropes, els captius i el botí obtingut. Els arcs de triomf es construïen per commemorar aquesta cerimònia. Amb el pas del temps, els arcs es van construir de pedra i no de fusta i van servir per commemorar victòries i fets rellevants o bé per recordar un emperador.

Rostres. Eren tribunes utilitzades pels oradors per fer els seus discursos.

Temple de Saturn. Les ciutats romanes tenien molts temples. Com a regla general, sempre hi havia un temple al fòrum. Cada temple estava dedicat a un déu concret.

Tàrraco

Els romans arriben a Hispània

Des de l'època de la República, Roma es va anar expandint pel Mediterrani. Aquesta expansió va continuar durant l'Imperi i, amb l'emperador Trajà, l'any 117 dC, va arribar a la màxima extensió. Els territoris conquerits pels romans fora d'Itàlia rebien el nom de **províncies**, i les ciutats fundades per ciutadans romans a Itàlia o a les províncies s'anomenaven **colònies**.

L'any 218 aC, els romans van arribar a Hispània en el marc de la Segona Guerra Púnica, que els enfrontava als cartaginesos. El general romà Gneu Escipió van desembarcar a Empúries, on ja hi havia un assentament grec, i des d'allà es va dirigir cap al sud per controlar la zona de l'Ebre. Un cop vençuts els cartaginesos en una primera batalla, va deixar a l'actual Tarragona una petita guarnició, prop de la ciutat ibèrica que ja hi havia allí.

Tàrraco a l'època clàssica

Des d'aquest assentament primitiu, a partir del segle II aC es van anar establint a Tàrraco comerciants i altres ciutadans romans. A l'època republicana, Tàrraco ja tenia probablement dues zones ben delimitades: la de campament, a la part alta, i la residencial, a l'entorn del port. Al segle II aC es va començar a construir la muralla, que es conserva en bona part.

Els segles II i I aC van constituir una època de prosperitat per a Tàrraco. Juli Cèsar hi va reunir tots els seus lloctinents en el marc de la guerra civil amb Pompeu. Més tard, agraït pel bon tracte que havia rebut per part de la ciutat, li va concedir l'estatus de colònia.

Els anys 26 i 25 aC, l'emperador Octavi August va residir un temps a Tàrraco per dirigir les guerres contra els càntabres i els àsturs. Tàrraco era aleshores la capital d'una província anomenada Tarraconense. La presència de l'emperador a la ciutat va propiciar la construcció del teatre i la reforma del fòrum local.

L'arribada al poder de Vespasià (segle I dC) va comportar un nou esplendor per a les províncies hispanes, ja que va convertir els hispans en ciutadans romans de ple dret. La ciutat de Tàrraco va passar a administrar una gran quantitat de nuclis de població, que ara s'havien convertit en municipis. Això va comportar la necessitat de disposar de dos fòrums, el local i el provincial. Anys més tard es va constuir el circ i al segle II dC, l'amfiteatre.

La Tàrraco tardana

L'any 260 dC Tàrraco va ser devastada pels francs. Tanmateix, la ciutat encara va viure un període de prosperitat sota Dioclecià (emperador del 284 al 305 dC) i, més endavant, amb el cristianisme.

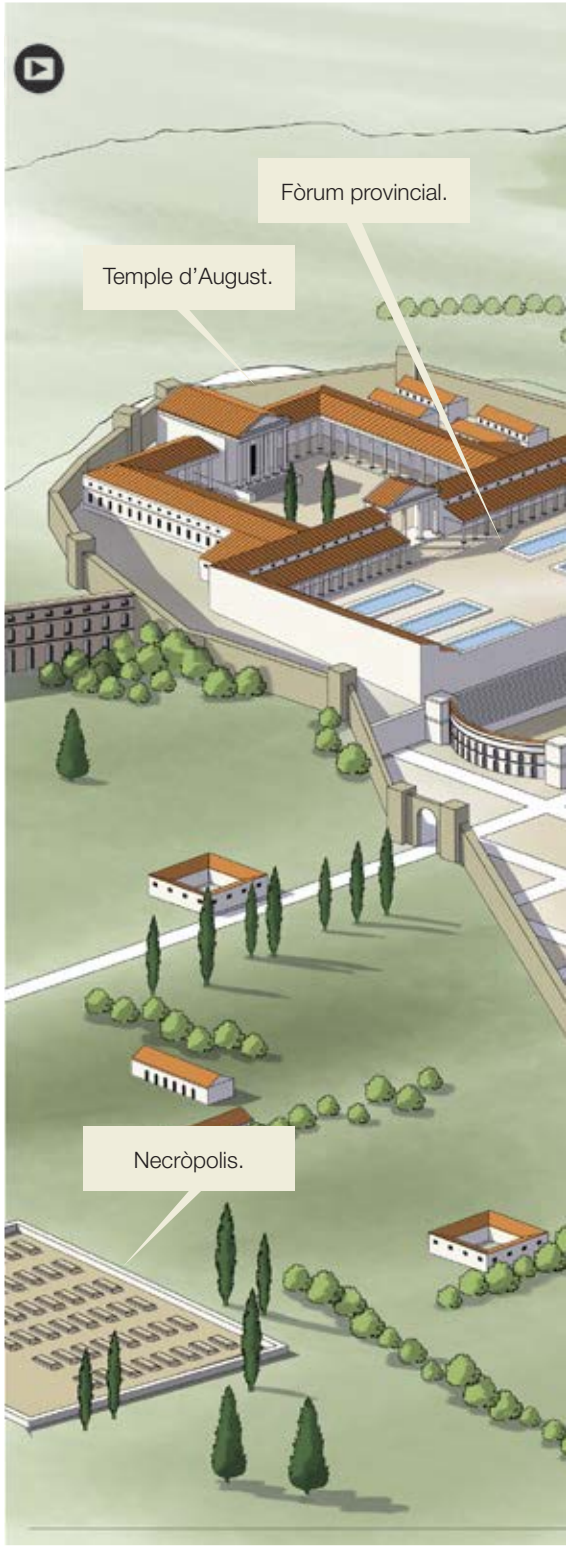

ACTIVITATS

CD El 27 aC Tàrraco era la capital de la Tarraconense. La capital de la Lusitània era Mèrida i la de la Bètica, Híspalis.

Vés a «Visita virtual» dins la web del Museu Arqueològic de Mèrida, escull i busca tres dels objectes següents, imprimeix-los i escriu una petita explicació a sota de cada un: grafit amb la inscripció MASVETARI; objectes de tocador; moneda d'August; mosaic de la vil·la de Las tiendas; dama coneguda popularment com La gitana; instruments quirúrgics; tram de la calçada romana; ara amb representació d'una mènada dansaire; figura d'un auriga vencedor.

Via Augusta

Amfiteatre.

Circ.

Muralles.

Fòrum local.

Teatre.

Port.

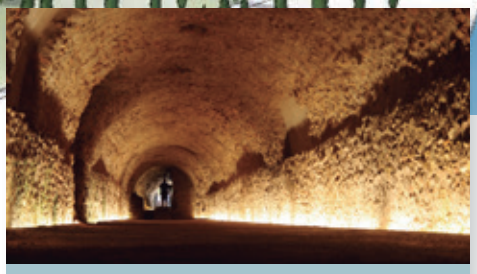

Circ. En aquest edifici, que tenia capacitat per a 20.000 espectadors, s'hi feien les curses de quadrigues.

Amfiteatre. S'hi celebraven els combats de gladiadors. Es va construir a la segona meitat del segle I dC, com el Colosseu de Roma.

Muralles. Són una de les primeres grans obres que van fer els romans després del desembarcament d'Escipió a Empúries l'any 218 aC.

Les colònies romanes

Tàrraco era una colònia. Les colònies les fundaven ciutadans romans, generalment soldats jubilats o veterans als quals es donaven les terres que havien conquerit. Tant en l'urbanisme com en les institucions, les colònies imitaven el model de la ciutat de Roma.

Els habitants d'una colònia

Els habitants d'una colònia podien tenir la condició de ciutadans –nascuts a la ciutat o que havien obtingut el dret de ciutadania–, de domiciliats –habitants que no tenien dret de ciutadania– o d'esclaus.

El dret de ciutadania romana constituïa una situació privilegiada pel que fa a l'estatus social i a l'accés a la propietat i als càrrecs de govern. Per exemple, només els ciutadans tenien dret de vot a les assemblees i podien fer contractes legals i tenir propietats.

Així, tant els ciutadans com els domiciliats pagaven els impostos municipals, però només els primers podien participar en el govern i exercir els càrrecs municipals. Aquesta diferència es va mantenir fins al 212, quan l'emperador Caracal·la concedí la ciutadania a tots els homes lliures de l'Imperi.

El govern d'una colònia

Les lleis de la ciutat les establia la **cúria** municipal, una assemblea formada per un centenar de membres anomenats **decurions**. Aquesta assemblea discutia i prenia decisions sobre tots els afers de govern de la ciutat (polítics, administratius, judicials). La cúria es renovava cada cinc anys; el càrrec de decurió sovint era hereditari i per exercir-lo calia reunir certes condicions: haver nascut lliure, posseir un patrimoni considerable i tenir entre 25 i 50 anys.

El poder municipal residia en els dos **duumvirs**, que havien de fer efectius els acords que prenia l'assemblea de la cúria municipal. Els duumvirs presidien la cúria, impartien justícia i de vegades exercien algunes funcions militars. El càrrec era de duració anual.

Els **edils** s'encarregaven de vigilar els carrers i els edificis públics (mercats, edificis per a espectacles, etc.); podien imposar multes i càstigs corporals.

Altres funcionaris d'una colònia eren: els duumvirs quinquennals, elegits cada cinc anys per fer el cens dels ciutadans i del seu patrimoni a efectes electorals i per al pagament dels impostos; els qüestors, que administraven les finances municipals, i els sevirs augustals, encarregats del culte a l'emperador (els emperadors sovint estaven divinitzats i, per tant, se'ls havia de retre culte).

Inscripció on es fa referència als **sevirs augustals** de la ciutat de Barcino (Barcelona). Museu d'Història de Barcelona.

La divisió provincial d'Hispània

Els romans van dividir la península Ibèrica en diverses províncies per facilitar el control i l'administració dels territoris que havien conquerit:

- Al segle II aC, la península Ibèrica estava dividida en dues zones: la Citerior (que significa 'la de més ençà', en relació amb Roma) i la Ulterior ('la de més enllà').
- Al segle I aC, Hispània es va dividir en tres províncies: la Lusitània, la Tarraconense i la Bètica. Les províncies, al seu torn, se subdividien en convents, que eren divisions per a l'administració de justícia.
- Al segle III dC es va fer una nova reorganització en diòcesis, demarcacions que agrupaven diverses províncies: d'aquesta manera, van sorgir la Cartaginense i la Gal·lècia, i, al seu torn, l'àrea d'influència de la Bètica també es va estendre al nord d'Àfrica.

Així doncs, al final de l'Imperi, Hispània va quedar dividida en les províncies següents:

- **Tarraconense:** Creada durant l'etapa imperial, es va mantenir gairebé sense cap variació fins al final de la dominació romana. La capital era Tàrraco.
- **Cartaginense:** Es va crear durant l'etapa imperial en dividir-se en dos el territori que fins aleshores pertanyia a la Tarraconense. La capital era Cartago Nova, l'actual Cartagena.
- **Bètica:** Amb Corduba, l'actual Còrdova, com a capital, era una de les províncies més riques.
- **Lusitània:** La capital era Emerita Augusta, l'actual Mèrida.
- **Gal·lècia:** Va ser creada a partir de la Tarraconense i equival a l'actual Galícia.

Teatre de Mèrida, segle I aC.

Amfiteatre de Nimes (França), segle I dC.

Leptis Magna (Líbia), **mercat**, segle II dC.

Palmira (Síria), **tetrapiló**, monument construït a la cruïlla de quatre carrers, segles II-III dC.

Divisió d'Hispània al final de l'Imperi. Any 300 dC.

ACTIVITATS

CD Busca un mapa de l'Imperi romà a l'any 117 dC, que és quan va assolir la màxima extensió.

Situa en el mapa les colònies esmentades a les fotografies d'aquesta pàgina, i indica com es deia la província a la qual pertanyien.

Després, busca imatges de les colònies següents i situa-les també en el mapa, indicant-ne igualment la província:

- Volubilis
- Cartago
- Alexandria